

PROGRAM EDUKACYJNO- TERAPEUTYCZNY

Nie mówię, ale się komunikuję.

ROZWIJANIE UMIEJĘTNOŚCI KOMUNIKACYJNYCH U DZIECI NIEMÓWIĄCYCH

OPRACOWANIE:

mgr . Anna Dragańska

TCZEW 2017

Wstęp

Człowiek jako istota społeczna funkcjonuje i uczestniczy we współdziałaniu i kontaktach społecznych. Dzieje się tak zarówno w życiu codziennym jak i w stosunkach zawodowych, życiu religijnym czy działalności politycznej. W tym społecznym zachowaniu ogromną rolę odgrywa działalność komunikacyjno-językowa

Komunikacja jest to rodzaj ludzkiego zachowania, polegającego na tym że w określonej sytuacji ramach różnorodnych zachowań , zaistnieje kontakt pomiędzy dwoma uczestnikami (nadawcą i odbiorcą) procesu komunikacji. Kontakt ten polega na przekazywaniu informacji, poglądów, odczuć, aby odbiorcę poinformować, wpłynąć na jego myślenie i zachowanie. Jak wszystkie nasze działania i komunikacja musi mieć jakiś cel. Amerykański Psycholog P. Watzlawick, uważa że „jakaś piąta część całej komunikacji ludzkiej służy dla wymiany informacji, podczas gdy reszta dotyczy nie kończącego się procesu definiowania, potwierdzania, negocjowania i redefinicji istoty, naszych relacji z innymi. Wynika z tego że komunikacja posiada dwa podstawowe elementy: zawartość merytoryczną oraz określenie relacji pomiędzy jej uczestnikami. Komunikacja międzyludzka ściśle związana jest z kontekstem życiowym, sytuacyjnym i jest narzędziem do osiągnięcia różnych celów życiowych. Według innych źródeł komunikacja językowa jest to proces porozumiewania się ludzi za pomocą znaków językowych. Aby zaistniała komunikacja muszą zaistnieć następujące czynniki: akt komunikacji, kanał komunikacyjny, akt mowy oraz funkcje aktu mowy. Akt komunikacji językowej jest to przekaz treści kierowany przez nadawcę do odbiorcy. Komunikat jest to treść przekazywana określonym kanałem komunikacyjnym np. dotykowym, wzrokowym, słuchowym (odpowiednio alfabetem Braille’a, gestykulacją, pismem, mową). Jeżeli akt komunikacji posiada określone intencje wobec odbiorcy (jest to prośba, obietnica, pytanie, groźba itd.), wówczas możemy

zdefiniować akt komunikacji jako akt mowy. Akty mowy możemy podzielić na :udane (fortunne) – czyli takie które trafiły do właściwego odbiorcy i zostały zinterpretowane zgodnie z intencją nadawcy oraz nieudane (niefortunne) – czyli odebrane przez innego odbiorcę lub niewłaściwie odczytane. Akty mowy pełnią pewne, określone, stałe funkcje: , czyli mającą na celu utrzymanie kontaktu pomiędzy nadawcą a odbiorcą, informatywną , czyli taka gdzie główną rolę pełni przekazanie informacji. Funkcja impresywna czyli taka w której nadawca stara się wpłynąć na odbiorcę. Kolejną funkcją jest funkcja performatywna czyli taka, gdy wypowiedź wpływa na rzeczywistość (ogłoszenia, przysięgi, ślubowania) Dalej mamy funkcję poetycką , która dotyczy doznań estetycznych, oraz ekspresywną ,gdzie największą wagę przykładają się do wyrażenia emocji . Komunikacja jest jedną z ważniejszych aktywności naszego społeczeństwa. Niestety jak w każdej innej sferze i w komunikacji występują różnorodne zaburzenia. U osób ,u których całkowicie nie występuje mowa , jak najbardziej można skorzystać z typowych ćwiczeń logopedii klasycznej , ale warto wprowadzić do pracy elementy komunikacji alternatywnej. AAC – komunikacja wspomagająca i alternatywna zakłada użycie znaków analogicznie do wypowiedzianych słów .Wczesna interwencja z użyciem AAC ma na celu przygotowanie dziecka do językowego komunikowania się z uwzględnieniem reprezentatywnej i komunikacyjnej funkcji języka Proces ten ma w szczególności: pomóc uporządkować przedsymboliczne sposoby komunikowania się dziecka, uczynić je jak najbardziej konwencjonalnymi, czytelnymi dla partnerów, tworzyć warunki dla wzmocnienia starych i torowania nowych umiejętności interakcji z partnerem ,dążyć do osiągnięcia przez dziecko funkcji symbolicznej i do użycia znaków, które zastępują lub uzupełniają wypowiedzianie słów._Najważniejsze elementami indywidualnego systemu komunikacji każdego dziecka to: przygotowani partnerzy interakcji, wspomagany przekaz, zidentyfikowanie i zaaranżowane sytuacje poznawcze, zidentyfikowanie i zaaranżowane sytuacje komunikacyjne, system symboli i

znaków. Do budowania systemu nie potrzebne są warunki wstępne. W podejściu AAC najbardziej charakterystyczne jest świadome włączenie tzw. komunikacji wielomodalnej, czyli korzystanie także z innych niż mowa środków przekazu, aby poprawić umiejętność porozumiewania się dziecka w sferze rozumienia, ekspresji oraz prowadzenia dialogu z partnerem. Stosowanie metod komunikacji wspomagającej na pierwszym etapie zakłada wielomodalny przekaz komunikatów do dziecka. Oznacza to, że komunikat słowny będzie wzmacniany spojrzeniem, gestem wskazywania miejsc lub osób, pokazaniem przedmiotu, znaku manualnego lub graficznego, w zależności od etapu rozwoju. Korzyści płynące ze stosowania AAC: Poprawa rozumienia dzięki przekazowi wielomodalnemu w skład którego wchodzi słowo, bodziec wzrokowy, ruch. Dziecko ma większą szansę zrozumieć sytuację i kierowany do niego komunikat, jeżeli w sytuacji komunikacyjnej eksponujemy jednocześnie przedmiot, znak graficzny, znak manualny oraz wypowiadamy słowo, to dziecko uczy się różnych sposobów reprezentowania elementów rzeczywistości, uczy się, że obiekty mają swoje nazwy, nie tylko wyrażone słowem, dziecko ma większą łatwość w odkrywaniu i uczeniu się znaczeń słów wypowiedzianych przez dorosłego. Kolejnym osiągnięciem jest nowy kod budowany dla przekazywania komunikatów, oparty na wybranych znakach, których dziecko może łatwiej użyć niż mowy, dziecko widzi, że istnieją skuteczne, inne sposoby przekazywania myśli, poza mową, dziecko może się uczyć naśladować zachowania komunikacyjne dorosłego, wybierając kod najłatwiejszy dla siebie, wzrasta, skuteczność i szybkość przekazywania komunikatów przez dziecko. Korzystając z AAC, dziecko może uczyć się przekazywania komunikatów w warunkach bezpiecznych, nienarażone na bycie zupełnie niezrozumianym przez osoby z otoczenia, dziecko może się uczyć przekazywania komunikatów na wiele różnych sposobów, a tym samym zdobywać szersze kompetencje komunikacyjne, tak by umieć porozumieć się z różnymi partnerami, w różnych okolicznościach. We wspomaganiu rozwoju porozumiewania się małego

dziecka wykorzystuje się różne rodzaje symboli i znaków. Na pierwszym etapie są to zwykle gesty naturalne. Rozpoczynają łańcuchy czynności i pozwalają antycypować zdarzenia, sprawiają, że dziecko rozumie z kontekstu. Na podobnej zasadzie dzieci uczą się użycia przedmiotu jako znaku zapowiadającego, a potem oznaczającego czynność. U progu nabycia funkcji symbolicznej można wprowadzić znaku manualne lub graficzne pochodzące z dostępnych systemów znaków. Obecnie jednym z najbardziej rozpowszechnionych systemów symbolicznych na świecie są symbole PCS. Dziś system PCS zawiera ponad 3000 symboli podzielonych na kategorie, takie jak: ludzie, czasowniki, symbole opisowe. Symbole przedstawiają pojedyncze słowa, często używane zwroty i zestawy zdań wykorzystywane w sytuacjach społecznych. Niektóre kategorie symboli są przedstawione w wielu wariantach, po to by umożliwić dokonanie najlepszego wyboru, występują one w dwóch wersjach, bardziej lub mniej abstrakcyjnej. Ten system komunikacji jest łatwiejszy dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Przejrzystość symboli sprawia iż jest on bardziej zrozumiały dla dzieci, które bardzo szybko zaczynają go rozumieć. Pracę z tym systemem znacznie ułatwia istniejący program komputerowy Boardmaker. Inną metodą pozawerbalnej komunikacji jest MÓWik. Jest on jedynym w pełni polskim programem przeznaczonym dla osób, które z różnych powodów nie mogą mówić. Jest przeznaczony na smartfony i tablety z ekranami dotykowymi i systemem Android. Urządzenia te stają się coraz tańsze i coraz bardziej dostępne na naszym rynku. Wyposażone w aplikację MÓWik, stają się protezą mowy – narzędziem do porozumiewania się dla osób niemówiących. Zasada działania jest bardzo prosta: użytkownik wskazuje symbole oznaczające to, co chce powiedzieć, a następnie urządzenie wypowiada głośno wskazane słowa. MÓWik przeznaczony jest dla osób, które z różnych powodów nie mogą mówić, lub mówią na tyle niewyraźnie, że są słabo, bądź wcale nierozumiane przez rozmówców. Problem ten dotyczy zwłaszcza osób dorosłych z afazją – po wylewach, wypadkach, guzach mózgu, dzieci i

młodzieży z autyzmem, mózgowym porażeniem, zespołem Downa oraz innymi schorzeniami i niepełnosprawnościami utrudniającymi sprawne porozumiewania się z otoczeniem. Osoba, która nie może mówić, zawsze funkcjonuje poniżej swoich możliwości intelektualnych, emocjonalnych i społecznych. Jest traktowana jak ktoś, kto nie tylko nie mówi, ale też nie rozumie, nie ma potrzeby komentowania, rozmawiania, zadawania pytań, nie ma własnego zdania. Taka sytuacja prowadzi do frustracji, zamknięcia się w sobie, niechęci do nauki, terapii. Dziecko używa programu „MÓWik” do komunikowania swoich wyborów, wyrażania potrzeb, sygnalizowania chęci kontynuowania jakiejś czynności lub jej zakończenia. Słownictwo dotyczy tego, co dziecko lubi ze swojego otoczenia: jedzenie, zabawki, osoby i zapewnia mu realizację jego potrzeb. Tablice, umieszczone w programie zawierają typowe dla dzieci na tym poziomie rozwoju języka tematy: rodzina, zabawy, jedzenie, czynności dnia codziennego. Dziecko nie musi umieć budować zdań; tablice są ułożone w ten sposób, że zadaniem dziecka jest jedynie dokonanie wyboru spośród symboli, natomiast program wypowiada poprawnie gramatyczne wypowiedzi. Układ tablic dynamicznych pozwala na wypowiadanie się prostymi, poprawnymi zdaniami również tym dzieciom, które nie potrafią samodzielnie budować wypowiedzi. W tej metodzie istnieje też możliwość wprowadzania też zdjęć co jest znacznym ułatwieniem dla osób, które nie osiągnęły jeszcze poziomu symbolu.

ODBIORCY PROGRAMU:

Program przeznaczony dla dzieci niemówiących, uczestniczących w zajęciach ORW, Szkoły Podstawowej oraz Przedszkola w Zespole Placówek Specjalnych.

Wytypowano 8 osób.

CZAS REALIZACJI:

Program będzie realizowany na przestrzeni ośmiu miesięcy (XI.2017-VI.2018) z możliwością przedłużenia na kolejny rok szkolny.

CZAS TRWANIA:

Na każdego uczestnika zaplanowano 15 minut zajęć w tygodniu

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Program własny został przygotowany do pracy z dziećmi –uczestnikami zajęć w ORW, oraz uczniami Szkoły Podstawowej nr 9 w Zespole Placówek specjalnych w Tczewie, którym różnorodne zaburzenia rozwojowe (ASD, MPD) uniemożliwiają komunikację werbalną.

Do stworzenia i opracowania tego programu skłaniała mnie kilkuletnia obserwacja dzieci z zaburzeniami komunikacji. Uznałam, iż wyposażenie dzieci w odpowiednie narzędzie do komunikacji pozwoli im znacząco poprawić funkcjonowanie w społeczeństwie.

- Program jest realizowany na zajęciach w Placówce, głównie podczas zajęć logopedycznych wiodącymi są ćwiczenia logopedyczne i korekcyjno-kompensacyjne
- Program jest przystosowany do indywidualnych potrzeb dziecka niemówiącego
- Uczestnikami programu są: uczeń, nauczyciel-logopeda, nauczyciel-wychowawca, Do programu włączane są też inne osoby dorosłe kontaktujące się z uczniem w środowisku przedszkolnym i domowym.
- Program jest realizowany w czasie od XI.2017do VI.2018 z możliwością kontynuacji w kolejnym roku szkolnym

Wprowadzanie nowych pojęć podparte jest konkretami, zdjęciami, ilustracjami oraz PCS.

CELE PROGRAMU

- Rozbudowywanie potrzeb komunikacyjnych.
- Określanie swego samopoczucia
- Rozwijanie umiejętności społecznych
- Kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej do grupy, klasy, rodziny.
- Stworzenie okazji do samodzielnego wypowiedzianie się dziecka
- Rozwijanie sfery poznawczej, społecznej i motorycznej, jako warunku pojawiania się zachowań komunikacyjnych.
- Wyrażanie potrzeb w sposób werbalny,
- Wypowiadanie się na temat z wykorzystaniem wybranego zestawu wyrazów gestów (obrazków, symboli..)
- Uczestniczenie w rozmowie.
- Dostarczenie użytkownikowi programu środka komunikacji umożliwiającego jego porozumiewanie się z otoczeniem.
- Wzbogacenie zasobu słownictwa biernego i czynnego

TREŚCI PROGRAMU

Dziecko używa elementów komunikacji alternatywnej do wyrażania potrzeb, komunikowania swoich wyborów, sygnalizowania chęci kontynuowania jakiejś czynności lub jej zakończenia. Słownictwo dotyczy tego, co dziecko lubi ze swojego otoczenia (jedzenie, zabawki, osoby) i zapewnia mu realizację jego potrzeb. Symbole które wybrałam zawierają tematy i treści dostosowane do potrzeb dziecka na poziomie rozwoju języka (rodzina, zabawy, jedzenie, czynności dnia codziennego). Treści programowe dostosowane są do dziecka, które uprzednio :

- potrafi wskazać, co chce, spośród co najmniej dwóch przedmiotów danych mu do wyboru (zabawek, jedzenia itp.),
- wie, czego chce, pokazuje to, prowadzi dorosłego, ciągnie za rękę, przynosi coś (np. pilot, kiedy chce oglądać telewizję), denerwuje się, kiedy nie jest rozumiane,

- rozpoznaje siebie, członków rodziny i inne bliskie osoby na zdjęciach.
W zależności od możliwości, poziomu funkcjonowania oraz zainteresowań dziecka indywidualnie dobiore sposób komunikacji(symbol PCS, zdjęcie , tablica mówik)

Treści poszczególnych symboli dostosowane będą na bieżąco do indywidualnych potrzeb uczniów. Podzieliłam je jednak na pewne bloki tematyczne:

Blok tematyczny	Treści	Osiągnięcia ucznia
1. Szybkie potrzeby	<p>Chcę do toalety</p> <p>Chce mi się pić Jestem głodny</p> <p>Jestem zmęczony</p> <p>Boli mnie</p>	<p>- Uczeń komunikuje precyzyjnie swoje potrzeby prosi o pomoc lub informuje o wyjściu do toalety</p> <p>- Uczeń informuje rozmówce o tym ,że jest głodny lub chce mu się pić. Potrafi różnicować piktogramy przedstawiające stosowne rzeczowniki Uczeń informuje rozmówcę o swoim samopoczuciu potrafi określić jak się czuje informuje o stanie zdrowia wskazując stosowne części ciała, które go bolą.</p>
2. Chcę coś powiedzieć	Pozdrowienia	-uczeń potrafi przywitać i pożegnać się z rozmówcą

	Mam prośbę	-uczeń prosi o przedmiot, o pomoc wyraża swoją prośbę znając jednocześnie konsekwencje swojego wyboru
3. Miejsca	Dom Ośrodek Na zewnątrz	Dziecko poznaje otoczenie oraz przedmioty codziennego użytku znajdujące się w domu, szkole, banku, sklepie na placu zabaw itp. Potrafi wskazać miejsce, w którym się znajduje oraz takie, do którego chce się udać.
4. Osoby	Rodzina Zawody Koleżanki i koledzy	Dziecko rozpoznaje osoby z najbliższego otoczenia wskazuje je, nazywa po imieniu wie, czym zajmuje się lekarz nauczyciel itp.
5 Plan dnia	Aktywności w domu i przedszkolu	Dziecko wie, co to jest czas potrafi dostosować się do planu dnia, odczytać aktywności, przewidywać, co będzie robiło w danym dniu.
6. Jedzenie i picie	Śniadanie i kolacja Obiad Deser Napoje Warzywa owoce	Uczeń poznaje i różnicuje rzeczowniki związane z jedzeniem i piciem Nazywa je i prosi o dany produkt swojego rozmówcę

Kolejność realizacji treści programowych dostosowana będzie do bieżących potrzeb dziecka.

EWALUACJA PROGRAMU

W celu pozyskanie rzetelnych informacji dotyczących realizacji programu przewiduje się jego ewaluację pod kątem osiąganych rezultatów (zarówno zamierzonych jak i niezamierzonych), użyteczności oraz zgodności z założeniami. Ewaluacja programu ma na celu jak najszersze ,bieżące dostosowanie programu do indywidualnych potrzeb i możliwości dzieci.

Sposoby ewaluacji:

- bieżąca ukierunkowana obserwacja terapeuty prowadzącego zajęcia oraz sporządzona przez niego dokumentacja;
- wstępna oraz końcowa diagnoza kompetencji komunikacyjnych ucznia;
- spostrzeżenia terapeutów pracujących z dzieckiem(w tym terapeutów SUO), nauczycieli.

Sposoby ewaluacji:

- bieżąca ukierunkowana obserwacja terapeuty prowadzącego zajęcia
- wstępna oraz końcowa diagnoza sposobów komunikacji
- spostrzeżenia terapeutów pracujących z dzieckiem(w tym terapeutów SUO) nauczycieli.

Narzędziami, które posłużą do sprawdzenia skuteczności niniejszego programu będą:

- indywidualny arkusz obserwacji – diagnoza ucznia przed rozpoczęciem zajęć i po ich zakończeniu;
- arkusz obserwacji postępów ucznia,

Bibliografia

1. J. Błęszyński, Alternatywne i wspomagające metody komunikacji.
Kraków 2006r
2. A. Smyczek, zastosowanie alternatywnych i wspomagających metod komunikacji(AAC Approache) w terapii małych dzieci zagrożonych poważnymi zaburzeniami w porozumiewaniu się

3. www.aac.org.pl

4. www.mowik.pl

ZAŁĄCZNIKI:

1. Arkusz obserwacji postępów ucznia
2. Indywidualny arkusz monitorujący postępy ucznia

Arkusz obserwacji postępów ucznia

Imię i Nazwisko.....

Rozpoznanie.....

Orzeczenie

Wstępna diagnoza komunikacji dziecka(rozumienie komunikatów słownych, posiadanie potrzeby komunikacyjnej, aktualne sposoby komunikowania się, reakcja na niepowodzenie aktu komunikacji)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Końcowa diagnoza komunikacji dziecka(rozumienie komunikatów słownych, posiadanie potrzeby komunikacyjnej, aktualne sposoby komunikowania się, reakcja na niepowodzenie aktu komunikacji)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

Indywidualny arkusz monitorujący postępy ucznia

Imię i Nazwisko:

Data	Obszar i sposób stymulacji	Reakcja Dziecka, uwagi
